

سایکال‌های رزگرتن

مندانان .. رزا شوان

پداویستی سارکیکانی مرث دوو بشن، بشی یکه میان پداویستی جسته یی بایله ژیهکان وکو هوا، خواردن، خواردنوو، نووستن، که له بنکه ی قووچکه ی پداویستیکانی ژیان مرث و هموو گیانه وو رکانی که دان، بیه ئم پداویستیانه ژیان ئسته م .. بشی دوو میان پداویستی سایکه له ژیهکانن وکو، خشه ویستی، سز و بزه یی، رزگرتن، ئاسوودیی و دنیایی، ئازادی و سربه خیی، سوپاس و هاندان، پزانین و پاداشت، ئاشتی و خشی، هاوبسته بوون به خزان و نه توو و نیشتمان و مرثایه تی، هتد . ئم پداویستیانه مایه بخت و وری و شادی مرثن . که واته (رز) یا (رزگرتن) پداویستیکی گرنگی د روونی مرثه، چ مندا بن یا گور بن .

رزگرتن هسته کی زه جوانه و، به هایه کی ره وشتی و ره فتاری و ره رو رده یی و شارستانی گرنگ و به رز، خسه ته که له خسه ته جوان و نایه کان مرثه، به کو بنه مایه کی سهر کی سه رکه وتنی مرثه له گه که سانی ترده، کللی ته بای و په که و ژیان و خشه ویستی و به خته و ریی خزان .. بنه مای هموو په یو ندیه سه رکه وتوو که نه له جیهاندا .

مرث به ره مکی و به سروشتی خه زده کات که که سایه تیپه کی ره زدار و قه درگران بهت و، ره له مرثایه تی خه بگرته .. رزگرتن له خودیش، په که مین به گه و که دی ژیانی ته بای و هاوسه نگی که مایه تیپه .. هره مرثه که که ره له خه بگره، ره له که سانی که ش ده گرت .. رزگرتنیش هسته کی به رانه ریبه، گره ره له که سانی تر بگرین، ره زمان له ده گرن .. په چه وان که شیه راسته .. له و ش ده وتر و قه نه تر نیبه، گره ره رزگرتن روو که شیه بهت و له ده و نه بهت، له ترسه و بهت، یا ریای و مامه حه مایه بهت، یا له سه ره بنه مایه بهت و ده سه که وت و به ره و ندیه کی تایه تی بهت .. کوردیش باش بهی چوو که ده ده : " به یه بهت ده ده مامه .. چه له که م به بگرته "

واتا و شه وازه کان و ئامانه کانی رزگرتن، زه فروان و هه مایه نه یه و، هموو بواره کانی ژیان ده گرتوو، وکو ره رزگرتن : له نه وان ئه ندامانی خزاندا، له نه وان خزمان و هاوه یاندا، له نه وان قوتابیان و مامه ستایاندا، له نه وان گه وره و به وو کدا، له نه وان به و به ره و فره مان به ردا، له نه وان بووک و خسه سوودا،

رڼـزگرتن لـ پيرـزى كوردستانى خـشـويستمان، لـ گيانـنبـخـشـينى شـهـيد
نـمـرـكانـمان، لـ داستانـكانى پـشمـرگـ ئازا و قارـمانـكانـمان، لـ
ئاـهـاى پيرـزى كوردستانـمان، لـ ياسا و دـستـوورمان، لـ داب و نـريت
و لـ بـها پيرـزـكانـمان، لـ ئاينـكان و لـ هـموو نـتـو
جياوازـكان، لـ خاوان پـداويستـيـ تايـبـتـيـكانـمان، لـ مافـكانى
مـرـف، لـ مافـكانى منداـان و ژـان، لـ سـرـكرد دـسـزـكانى
گـلـكـمان، لـ ئازادى و سـرـبـستى مـرـف، لـ را و بـچـوونـ
جياوازـكان، لـ بـين و پـيمانـكان و رـكـوتـكانـمان، ... هـتـد .
لـ ژيانى رـژانـماندا، چـنـدين شـواز و گوزارـشـكردنى رڼـزگرتنى لـ
يـكـتـريـمان هـيـ .. بـ نمـوونـ وـكو : رـژان باش، بـخـربـن، خوتـان
لـگـ، تـوقـكردن، باوـش لـكدان، لـبـر هـسان، بـ رووـخـشى و
رووگـشـيـو پـشـوازيـكردن و بـ رـكردنى ميوان، كاكـ، دادـ، خان،
بـبـز، ... هـتـد .

دـينـ سـر كـرـكى باسـكـمان، سايـكـلـژيـاى رڼـزگرتن يا رڼـزـنـگرتن لـ
منداـ چاوگـشـكانـمان، چـ كاريگـرى و رـنگـدانـوـيـكى ئـرـنى و
نـرـنيان لـ ژيانى ئـمـ و ئاينـدى منداـان لـدـكـوتـوـتـو ؟
منداـ مـرـفـكى بچـووكـ، خاوانى هـست و نـستـكى ناسـك و پاـك و
بـگـرد . . . ئـوى كـ لـسـر زمانـيداى هـر ئـوـيـ كـ لـ دـيداى
. . هـست بـ خـشـيـكان و بـ ناخـشـيـكان دـكات . . هـست بـ باشـكان
و بـ خراپـكان دـكات . . هـست رڼـزگرتنـكان و بـ بـبـزـيـكانـنـش
دـكات . . تـنانـت هـست بـ زـردـخـنـ رووگـشـيـكان و، بـ
زـردـخـنـ خـشـويستـيـ ناخـيـكانـنـش دـكات .

لـ ئـمـدا، پـروـردـكردنى راست و دروستى منداـان، لـسـر بـنـماى
رڼـزگرتن لـ هـست و نـست و لـ خواست و هـيوا و خـونـكانى منداـان
بـنيات دـنـرـت . . تا زياتر و زياتر رڼـز و خـشـويستى بـنـ ياسـاى
خـزان . . تـبايى و ئاسوودـيى و بـختـوـرى و شادى دـبـنـ ناسـنامـى
خـزان، تا دايـكان و باوـكان و مامـستاـكانـنـش لـ رڼـزگرتندا نمـوونـ و
پـشـنـگـبـن بـ منداـكانـيان و، بـ قوتاـبيـكانـيان . . زياتر
سـرـكـوتـوودـبن لـ پـروـردـكردن و، لـ پـگـيانـدى منداـانى ژير و
زرنـگ و بـوابـخ . . زياترـش گـشـين دـبن لـ هـنانـدى ئاينـدى يـكى
گـشـتر و شياوتر بو كورد و كوردستان . . رڼـزگرتن هـكارـكى گـرنگـيشـ
بـ پـگـيانـدى تاكى بـسوود و خـردـروـيـ كـمـمـگـايـكى بـختـوـر و
تـبا . . فاكتـرـكـيشـ بـ داهـنـان و گـانـان و، گـانـان بـ دواى
نوـخـوازيـدا .

زانايان پـروـردـ و پـزـشـكانى دـروونـاسى منداـان، كـدـنـگـ و
جـخت لـسـر ئـو دـكـنـو، كـ پـويستـ دايـكان و باوـكان و
مامـستاـكان لـ ناخى دـيانـو، رڼـز لـ را و راز و بـچـوونـكانى

منداځان بگرن، له و کار و به یارانځش کې په یو نډیان به ژیان و چار نووسی ئممه و داهاتوویان و هه یه، له ناو نډی به یاریدا، رنګ و د نگیان فرامځش نځن، په ویست کې به شداربن و، را و به چوون و هیوا و خواست کانیان به هه ند و ربگرن .. ئم مافځش له (جا نامی گډوونی ماف کانی مندا) دا ئاماژیان په کردوو .

له ئممه دا، که سږد می شځش و په شب کی داه ځنان و تځنځه لځیای تاز یه .. که رځانه به د ځیان داه ځنای بابت هه مځه ری تاز ی سږیر و سږمه رځ دځه کای و .. پشکی مندا ځنیش له داه ځنان دا کم نین .. په روږد کردن و په گډیاندن و ئاراسته کردنی دروستی مندا ځانی چاوکراوی فرخواست و فرځان، کار کی هه مځه کی و ئاسان و به ئرک نیه .. زه له سږد مځه کانی رابردوو گرانترو و به ئرکتر و، په ویستیان به به دی هه یه .. خو نځن وای تیږ په روږد یی کان زه ئاسانه .. به م پراکتیز کردنیان هه نځه ئاسان نین .. به ځه ځه کردنیان په ویستیان به پلادانان و، به شار ځای و وردبینی و دووربینی و وریای هه یه .. په ویستیان به د مارخاوی و به پشوودرځی هه یه .. ئه وځش راسته که مندا ځه نمان ځه ویستن و شیرین و له بهر د ځان .. به م په دوانگ و، په ویست کې دایکان و باوکان و مامستاگان به ځه کو تځنانت نوو سږانی بواری ئه د بی مندا ځنیش ئه و بزنان کې چ ئرک کی پیر ز و هه ستیاریان له ئسته دایه .

زانایان په روږد، رځوشت و رځفتار کانی هه موو تاک کی مرځه، شواز کانی هه سوک و تکرډن و رځفتار کانیان له گډه ځه کیدا، به پوخت و به کاکه ی کارت ځه و رځنگدان وای شواز کانی ئه و ئه و په روږد کردن د ځان، که له تافی مندا لیاندا، له لاین دایکان و باوکانیان له نه و ځه زاندا، یا له لاین مامستاگانیان و له قوتا ځان دا، له سږیان راهه نراوان و، د ځیان په وگرتوون .. که واته هه ر رځفتار کی باش و په سږند، یا به د و خراپ، د گډه و به شوازی ئه و په روږد کردن و، ئه و رځفتاران ی که له دایکان و باوکانیان و، له رځگار کانی مندا لیاندا فریان کردوون، یا چاویان له کردوون .. به کورتی د ځی د روونی و رځوشتی و رځفتاری و هه سوک و تی ځه کی له هه موو سږد مځه کادا، به ری ئه و تځوانن که له رځانی ژیان مندا لیاندا، له هه شیاندا تځویان کردوون . کورد و تځنیش : ” چی به نین .. ئه و د دوورین و ”

رځگرتن له مندا ځان، له لاین دایکان و باوکانیان و، ئه و ځه ناگه ی نځت، که ملک چی هه موو داوا و په پ و و کگرتن کی مندا ځه کانیان بن .. په ویست له سنووری توانیا ندا خواست کانیان دابین بکن .. به شواز کی هه منان و ژیران قناعت به

مندائیکان بکښن .. زیاده پوښ لږ څه ویستی و سږ و نازپښدان و جېب جگر دنی هډر داوای کی مندا .. یا چاوپښ شین لږ لږ رښفتار ناب جېب کانیان، لږ پا سوود کانیاندا، زیان نیشیان بډ دواو دښن .. زږر شیرین و زږر تا هډر دووکیان زیان بډ څښن .. بډ بډ پوښتی هاوسه نگیی کی دروست بکښن و، مامناو ندی بن لږ رښفتار کانتان لږ گډ مندا کانتاندا .

بډ کورتی پوښتی دایکان و باوکان، لږ سرتاوو بډ شیواز کی دروست و پښ سښ ند رږز لږ کښتی مندا کانیان بگرن .. لږ نښم دا رږز گرتن بوو بډ باب تکی لږ کښیښ وای پږو رږدی و بډ سښدان لږ زانایان پښپږی پږو رږد و، دږووناسانی مندا ښان و، پږیشکانی دږوونی مندا ښان، پښوای سږرقان .. تا نښستا چښ ندین لږ کښیښ و توږیښ وای پراکتیکی و مډدانیان لږ سږر کارت کږدن و رږنگدان وای رږزگرتن یا رږزن گرتن لږ مندا ښان نښنجام دراون، هډر هډموویان جښخت لږ سږر نښو دږکښو، کښ رږزگرتن پږداوښتی کی گرتگی دږوونی مندا ښان و، ناب ت پښتگو بږت .

گرتگرتن گرتگی کانی رږزگرتن لږ مندا ښان :

۱- رږزگرتن یږکښ لږ پږداوښتی هډر گرتگی کانی گښ کږدن دږوونی مندا، بډ تایب تیش لږ قښ ناغ کانی یږکښ می تښم نیدا .. مښتیوونی مندا بډ پږداوښتی رږز، نښو بډ لایو دږگ یښت، کښ نښدام کی پښ سښندکراوی څزان کښی تی و، لږ لای دایک و باوکی څه ویست و بښ نښ .

۲- رږزگرتن و گوگرتن لږ هیوا و لږ څوون خواست ښکان و، لږ را و لږ بډچوون کانی مندا، دښ بښ یارم تیدر بډ رږزگرتن لږ خودی څی و، متمان و بډوابوونی بډ نازادی و بډ سښ بښ څی څی .

۳- رږزگرتن ښواز کی سږرک و توو و دروست، بډ راست کږدن وای هډه ښکان بډ راستی ښکان، بښکو رږزگرتن و کو څ پی دږ (تاوان، توندوتیږی، شکستی لږ خوښندن، ترس، دښاوکښ) وای .

۴- رږزگرتن ښواز کی سږرک و توو، بډ نښوای مندا بډ نښوپ ښی نازادیو، گوزارشت لږ را و لږ بډچوون کانی څی بکات .. نازای تی کی نښد بی هډت .

۵- پوښتی دایکان و باوکان، و کو رږزگرتن لږ مندا کانیان، بډ وښی جوان و شیرین و ناسک و نږم نیان، مندا کښیان بدوښن، بډ نموون دایکی بډ کښ کښ دښ : " گوښ جوان کښم، څزد کښی لږ ناماد کږدن خوانی ناخوارد کښمان یارم تی دایکت بدښ .. ؟ نښ بډ ښوای فږمان و بډ وښی رږق و زږقی و کو : " نږر کښم څ داناو ښاوی .. شوور یی ناکښت .. کښ دښینیت من مان دووم .. تښش دانښتووی و هډناسی یارم تیم بدی، دښی زوو را پښ و خوانی

ناخواردن کمان ئاماد بک " شـواز دواکردنی دایک کی وا
هه یه، بهم وش نا شیرینانه ههستی که ی بریندارد بهت.

۱- که مندا که تان هه یه که د کهات، م یه که ننه و، و، سه که که یه م که ن، با ترس له هه که کردن نه به که گر که که یه که د که وونی له لای، با شتر نه و یه که د یه به نه و، و، ئازادی راست که د نه و یه هه که یه هه به ت هانی به ن که در نه به کار که یه بدات، نه وشی به به ن که تا هه نه که یه راستیش ف نه با یه، هه که کردن هه نگا و که به به نه و رگرتن و وانه ف نه و و دوو بار نه که د نه و یه هه که کان .

۷- رڼز له جياوازيده کاني نه وان منداڼه کانتان بگړن و ، هه موويان مځه نه چوارچه لويه کوهه ، چونکه له هه موو شته کدا مرغه کان واک يه کښي . جياويزيش له نه وان کچه کانتان و کوهه کانتان موهه .

۸- رزگرتن گڏلڻ خستڻ تي ئُرڻي جوان ٻڌ مندا ٻڌ ٻڌ خست، وڳو :
 رڻوشت ٻڌ رزي، ٻڌ روونپاڪي، رڻو فتارجواني، راستگي، گوڏري،
 ڪست، رزگرتن لڏي راي جياواز، رووحي وڳو رزي، ... هتد .

۹- رڼزگرتن هه کارېکې به ئېوای مندا به راشکاوی، گلېیی و رڼخند و داخوازیی کانی د ربې و، باس له هه ر کښه و گرفتېک بکات کې د بند رڼی و، نڼیان شارېتو و. . به ئېوای دایک و باوکی یارم تیی بدن و، له چارې سر رکړدنی کښه کانیان رڼنمایي پوښت و، چارې سړی دروستیان به دابندن. . ئېمېش رڼز و خښوښتی له نڼوان دایک و باوک و ئېندامانی خڼاندا به هڼز د بکات .

۱۰۔ ریز لہا و کانی مندا کتان بگرن .. تا خزانہ کانی
 ئوانیش ریز لہا مندا کی ئو بگرن، بم رزگرتن تان پو یو ندی
 ها و تی مندا کتان لگ گن مندا نی تردا بھ زتر د بت .. د ش
 بب بت ب پرد کی ی کترناسین و ئاشنای تی، لہا نوان ئو و
 خزانہ کانی ها و کانی مندا کتان .

۱۱- گەر رز لى مىندا كالتان بگرن، ئوانىش رز لى ئوۋى دايك و باوك و لى خوشك و براكانيان دىگرن و پيوۋندى خزانيتان بىھزتر و خوشتر دىبەت . لى سىررو و تمان كى رىزگرتن دوولايىد .

(ئېلىس مىلەر) دېگەن : " مەندە ئان رەزىلەم كەسەنە دېگەن .. كە
رەزىيان لەدەگەن "

گرنگترین زیانکار نی رزن گرتن ل مندا بان :

۱- رزن-گرتن له مندا و پړاو-زکړدنې، یا سووکا-تی و بڼه-زیکردن پ-ی . . پا-نږه به رښتی ناوازه و، به له بڼه د رچوونې و، به ئه نجامدانی تاوان و، زیان گڼل یا ندن به ځای و به کسانې تر.

۲- پوتنی وشای ناشیرینی واکو (گمثر، گوادر، گله، ههوهو،
رشته، هچ و پوچ، شت و شور، ناله بار، خوئی، ته م، ... هتد

(مندا ئۇم قسانى بى بىلەن ئىزى دىزانى و ، ھەستى پىيان بريندار دىلەت، بى تايىلەتەش گەر لى بىلەن ھەلەكەتلى و لى بىلەن خەلەكەتلى ترەلە پىلەلەن .

۳- گەر منداك لى ما ۋە رىزى لىنىڭ گرن و ۋە كو پەويستىش خەشيان نەۋەت . ئىم مندا ۋە دىيەۋەت بى قەرە بوو كىرەنەۋەيان، ئىتەرناتىفەكى تر بدەزەتەۋە، ھەۋەدەدات ھاۋە بگرە و تەككە بى ھەموو كەسەك بىت . دەشە توۋشى ھاۋە بىد و خراپ بىت و، لى رە دىرىبكەن . ئەبەلى ئىم ئاكامە نەخاۋازاۋەش، لى ئىستەى داىك و باۋكىدايە . دەگەگەتەۋە بى رەزەلەنەگرتن و پشتگوۋەخستنى .

٤۔ رزن-گرتن ل مند، کارکی ترسناک، و ل و مندا د کات ک ببت د وژمنی خی و هیوای ب ژیان ن م ند، چونک و ه ست د کات ک ل ناو خزان ک کیدا نام ی . . ب ش کی ز ر ل و ک سا نی ک ب گ وری خی یان د کوژن . . ه ی کی س ر کی د گ ت و ب ئ و ی ک ئ م ک سا ن ل تافى مندا ییاندا، ل ناو خزان کانیاندا، م ستی ر ز و س ز و ب ز ی و خ ش و یستی ن بوون .

۵۔ رزن-گرتن لے مندا، ھکار-کے بے ئوی کے توی رق و کین و شہخوازی و دوژمنای-تی لے د-روونیدا رگ بکات و، بب-تے کے س-کی شہخواز و، تے-ی خے لے کے سا-کی بے-تاوان بکات-و۔

۱- رزن-گرتن و بکاره‌نانی زمانی هه‌هه‌ش و گو‌ه‌ش و چاوسوورکردن‌و، مندا تووشی ترس و ده‌اوکه ده‌کات، ئم ترس‌ش له‌گیاندا گورده‌به‌ت و، ده‌به‌ت گره‌کوهریه‌کی ده‌روونی .

(تـرنـس) د... : "باشتر وايد كه به زو و نرم و نيا نيدو
مندا...كانتان به خـتانـو بنووسـنن . . نـك به ترسـو بـيانـگـرنـ
خـتانـ"

۷- رزن-گرتن و ر-گرتن ل- مندا، ک- د- ل- رووی گ-ور-کا ندا
ورت-ی ل-و- ن-یا و، د-می دا بخوا، کار-کی خراپ- و س-رکو تکردنی
ئازای-تی ئ-د-بی- ل- لای مندا، مندا (د-پ- و زمان ک-)
د-ب-ت .

(ین نامات) دہش : " تا تم مہنی سیانزہ ساہیم .. وام دہشانی کہ ناوم - دہمت داخہ - ین "

۸۔ رزنہ گرتن لے مندا، لوش ترسناکتر ئوی ک بترس و بڈنگ
بٹ و قس نکات .. مندا تووشی گش گیری و شرم و خم کی و
تککذہ یون ب مندا لانی تر د بٹ .

۹۔ ئو مندا ۋ بـ دبـ ختـی، کـ لـ ناو خـزانـ کدا چاوی هـ هـ ناو،
کـ رـز و سـز و بـزـی و میهرـ بانی و خـشـویستی بوونیان نـ بوو
.. ئم مندا ۋ خـی بـ کـم دـزانـ و، بـدـسـات دـزانـ و، خـی بـ
شاپـنی بریرسـتی و، لـ ئـستـگرتنی ئـ و ئـرک و کارانـ نازانـت کـ

پای دسپلرن .

- ۱۰- منداکک که رزی لاندگرن و خشیان نوت .. هستی ویژدان و سز و بزایی نامندت .
- ۱۱- گزر منداکک ل لاین خزانکای خییوو رزی لاندگیر .. کسانی کهش رزی لاناگرن .

رزا شوان

نرویج : ۲۵ی / سپتامبر/۲۰۱۶